

Ks. prof. dr hab. Henryk Misztal
Emerytowany prof. zwyczajny KUL

Recenzja osiągnięć naukowo-badawczych w przewodzie habilitacyjnym dr Anny Tunia

Zgodnie z art. 16 ust. 1-2 *Ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki*, (Dz. U. Nr 65, poz. 535 ze zm.) niniejsza recenzja została sporządzona w odpowiedzi na decyzję Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 2 czerwca 2015 r. o powołaniu mnie do pełnienia funkcji recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dr Anny Tunia.

Sylwetka naukowa

Pani dr Anna Tunia uzyskała: tytuł magistra i licencjata prawa kanonicznego w 2000 r. na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; w 2001 r. - magistra prawa; w 2004 r. ukończyła studia podyplomowe z pedagogiki w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych KUL; w 2006 r. uzyskała stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa na podstawie rozprawy *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa w prawie polskim*, Lublin 2006, ss. 346 napisanej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. H. Misztala. Autorka nie wydała drukiem pracy doktorskiej wysoko ocenianej przez recenzentów. Niemniej jednak pozostała w kręgu zainteresowań małżeństwem wyznaniowym zwieranym w formie rodzącej skutki cywilne, co się wyraża w monografii *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, ss. 227 opracowanej w 70% przez Autorkę przy współautorstwie A. Mezglewskiego. Ponadto problematykę tę podejmowała w wielu artykułach a nawet pracach zbiorowych.

Ocena osiągnięć naukowych

I. Monografia do habilitacji z 2015 r.

a) Uwagi wstępne

Praca *Recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, ss. 397 należy do istotnych osiągnięć naukowych Pani dr Anny Tunia. Recenzje wydawnicze przed wydaniem pracy drukiem napisali: ks. dr hab. A. Szymański, profesor UO i ks. dr hab. P. Steczkowski, profesor UR. Praca ta nosi cechy obszernej, oryginalnej

monografii z zakresu polskiego prawa wyznaniowego, które jak wiadomo, będąc odrębną dyscypliną naukową i dydaktyczną koncentrującą się na unormowaniach związanych z wolnością sumienia i religii, ale obejmującą badaniami różne gałęzie prawa polskiego.

Wybór tematu należy uznać za trafny głównie z uwagi na brak całościowego opracowania monograficznego tej tematyki. Potrzebę monografii w tym przedmiocie uzasadnia także fakt, że takie organy jak: sędziowie, prokuratorzy czy policja nie zawsze rozumieją terminy, użyte w prawie polskim, które zostały recypowane z prawa wewnętrznego związków wyznaniowych do polskiego systemu prawa. Sędziowie, prokuratorzy czy policja winni recypowane przepisy poznać i prawidłowo interpretować, gdyż zgodnie ze starą presumpcją prawną *Ignorantia legis non excusat*. Dlatego w praktyce mogą się rodzić nieporozumienia i trudności właściwej interpretacji przepisów w prawie polskim.

Według dr Anny „Założeniem (tezą) monografii jest twierdzenie, że recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych do państwowego porządku prawnego jest – co do zasady – zjawiskiem niekorzystnym z punktu widzenia prawidłowości stanowienia prawa przez organy państwowe. Od tej zasady dopuszcza się jednak wyjątki. Poszczególne rozwiązania zaproponowane przez prawodawcę kościelnego mogą bowiem stanowić skuteczniejszą ochronę praw i wolności mających swoje odniesienie do wolności religijnej. Aby jednak określony przypadek recepcji mógł zostać uznany za zasadny i pożyteczny, spełniać musi podstawowe wymagania, to znaczy: poprzez jego zastosowanie zasada pewności obrotu prawnego nie może doznać ograniczenia, recypowane przepisy winny zaś zostać uchwalone według państwowej procedury legislacyjnej oraz promulgowane w publicznym dzienniku urzędowym” (*Wstęp*, s. 18). Dobrze, że we *Wstępie* wyliczono też nazwiska autorów, którzy ubocznie lub wybiórczo zajmowali się lub zajmują tą problematyką, choć słusznie uznaje się te opracowania za cząstkowe. Tę tematykę podejmowali, zdaniem Autorki, jedynie przyczynkowo, sporadycznie tacy autorzy: M. Pietrzak, W. Uruszczak, B. Rakoczy i R. Sobański.

Gdy chodzi o metody badawcze, to Autorka słusznie je różnicuje w poszczególnych rozdziałach pracy, gdyż uzależnia je od gałęzi prawa polskiego, jaki będzie stanowił przedmiot jej rozważań na temat recepcji w danym rozdziale (*Wstęp*, s. 19).

b) Merytoryczna treść pracy

Na treść rozprawy składają się: *Spis treści* w języku polskim i angielskim, *Wykaz ważniejszych skrótów*, *Wstęp*, Osiem obszernych rozdziałów merytorycznych, *Zakończenie*, *Wykaz bibliografii* obejmującej wykaz źródeł i literatury (ss. 347-394 czyli prawie 50 stron druku), *Streszczenie* w języku angielskim.

Na plus rozprawy należy zaliczyć fakt, że Autorka treść każdego rozdziału poprzedza uwagami wstępnymi i kończy go wnioskami. Pozwala to czytelnikowi lepiej śledzić treści zawarte w tej szerokiej pracy.

Rozdziały, w liczbie 8, są objętościowo różne. Zasadnicza merytoryczna treść została poprzedzona trzema rozdziałami, które można nazwać wstępnymi lub wprowadzającymi.

Rozdział I został poświęcony wyjaśnieniem pojęć: recepcji i jej rodzajom oraz pojęciu prawa wewnętrznego (ss. 21-46). Rozdział jest interesujący i istotnie wprowadza czytelnika w tematykę rozprawy.

Treść rozdziału II zawiera ukazanie historii instytucji recepcji w różnych epokach i systemach prawnych włącznie z prawem polskim. Materia została omówiona wielopłaszczyznowo: od państw antycznych Bliskiego Wschodu m. in. Babilońskiego Kodeksu Hammurabiego poprzez Mezopotamię, Asyrię i prawa innych ludów przedchrześcijańskich jak Hetytów, jak prawo greckie, mojżeszowe, islamskie i rzymskie. To ostatnie znalazło w pracy więcej miejsca z uwagi na jego duży wpływ na prawo Europy (ss. 46-72). Następnie omówiono recepcję do prawa polskiego praw narodów obcych na przestrzeni historii Polski od początków państwowości do czasów dzisiejszych (ss. 73-132).

Wreszcie rozdział III, który można zaliczyć do wstępnych, został poświęcony omówieniu podstaw prawnych recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie III Rzeczypospolitej (ss. 133-154). Tutaj Autorka słusznie podstawy recepcji w prawie III Rzeczypospolitej wiąże z konstytucyjną zasadą niezależności i autonomii państwa i związków wyznaniowych wyrażoną w art. 25, ust. 3 w brzmieniu: „Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego”. Wywód Autorki jest prowadzony z wielkim znawstwem literatury, różnych w nim zawartych opinii, które zestawia, porównuje. Jednak koncentruje się na recepcji dokonywanej poprzez umowy (w tym międzynarodowe) i ustawy. Ponadto wspomina o możliwości recepcji dorozumianej (s. 152).

Rozdział IV – to pierwszy z serii merytorycznej pięciu dalszych rozdziałów (od IV do VIII). Mamy tu obszerny wywód zawarty na stronach od 155 do 223. Treścią tego rozdziału jest ukazanie recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obszarze prawa administracyjnego.

Prawo administracyjne jest w największej mierze polem recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych. Tematykę recepcji prawa wewnętrznego w prawie administracyjnym polskim ujęto w jedenastu zakresach badawczych. Najpierw przeanalizowano sposób i zakres recepcji w obszarze *sytuacji prawnej wydziałów nauk kościelnych na uczelniach publicznych*.

Regulacje tym przedmiocie są oparte o Konkordat z 1993 r., polskie ustawy wyznaniowe i prawo statutowe tychże wydziałów. W obszernym wywodzie ukazano ewidentną recepcję prawa wewnętrznego w regulacji prawnej tychże wydziałów. Nie brak też uwag krytycznych Autorki w odniesieniu do polskiej techniki legislacyjnej. Istotnie od strony trybu wprowadzenia tej recepcji nie zachowano poprawności, ale, jak słusznie tłumaczy Autorka, czy można było postąpić inaczej, skoro mamy do czynienia ze dużym zróżnicowaniem w poszczególnych uczelniach i wydziałach, a zakres recepcji ustalają nie tylko ustawa i umowa międzynarodowa, ale także dwustronne umowy państwowo - kościelne (ss. 163-165). Gdy chodzi o drugi zakres materii IV rozdziału, to odnosi się on do polskiego prawa w odniesieniu do *szkolnictwa niepublicznego*. Trochę uwag poświęcono tu szczególnej regulacji sytuacji prawnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (ss. 166-168). Recepcję tu zastosowaną Autorka uważa za wyjątkową o charakterze „enklawy”, choć krytykuje niejasności niektórych norm kolizyjnych (s. 169). W trzecim bloku IV rozdziału Autorka omówiła zagadnienie *uznania przez państwo tytułów zawodowych magistra teologii nadawanych przez wyższe szkoły kościelne* (ss. 169-174). Swoje uwagi krytyczne w odniesieniu do prawidłowości recepcji obowiązujących regulacji zawarła w podsumowaniu tego podrozdziału (ss. 174-175). Czwarty podrozdział został poświęcony recepcji w kwestii *uzyskiwania tytułów zawodowych magistra teologii w katolickich wyższych seminariach duchownych* (ss. 175-177). W następnym podrozdziale podejmuje dość skomplikowaną materię *treści nauczania na lekcjach religii*. Autorka zauważa, jak istotne w tej kwestii jest rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 27 VII 2012 r., w którym kompletnie pominięto naukę religii i nie wspomniano o niej nawet wśród przedmiotów nadobowiązkowych. Poglądy Autorki na temat zagadnienia nauki religii w szkołach publicznych są zbieżne z opracowaniami tej tematyki zawarte w publikacjach A. Mezglewskiego i T. J. Zielińskiego (ss. 179-181). Niemniej za pozytywne i bardziej samodzielne należy uznać uwagi Autorki na temat orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i prawa europejskiego w tym przedmiocie (181-183). W szóstym bloku IV rozdziału Autorka odnosi się krytycznie w stosunku do „archaicznych” rozwiązań w sprawie *programów i podręczników do nauki religii* (s. 183). Podnoszone w literaturze zarzuty dotyczące poprawności legislacyjnej obowiązującej regulacji Autorka nie uznała, za należące do przedmiotu jej pracy (s. 184). Dość ciekawym zagadnieniem z punktu widzenia recepcji jest kwestia *zwolnień z zajęć szkolnych dla odbycia rekolekcji* (ss. 185-187). W 8 bloku wiele miejsca poświęcono

zadaniom publicznym duchownych w zakresie administracji stanu cywilnego i uprawnieniom duchownego uczestniczącego w przedmiocie zawierania małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej (ss. 187-202). Autorka już wiele uprzednio publikowała w tym przedmiocie. Dla przykładu zob. artykuły: *Kształtowanie się kanonicznej formy zawarcia małżeństwa*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2008, t. XVIII, z 1, s. 129-159; *Zjawisko recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w zakresie wyznaniowej formy zawarcia małżeństwa cywilnego*, w: *Standardy bezstronności światopoglądowej władz publicznych*, red. A. Mezglewski, A. Tunia, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 151-159; *Znaczenie ustaw majowych w zakresie możliwości zawierania małżeństw wyznaniowych*, w: *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy - dyskusje - postulaty*, red. D. Walencik, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowości i Finansów w Bielsku-Białej, Katowice – Bielsko-Biała 2009, s. 199-209. Według Pani Doktor najbardziej złożoną przesłanką konieczną do zawarcia małżeństwa jest przesłanka czynnego udziału świadka urzędowego. Tematyce tej poświęcone zostały cztery artykuły: *Wykonywanie funkcji publicznych przez duchownego w procedurze zawierania małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2008, nr 2, s. 33-40; *Realizacja przesłanki koniecznej dotyczącej udziału czynnika oficjalnego w przy zawieraniu małżeństw w trybie w art. 1 § 2 KRO*, w: *Prawo rodzinne w dobie przemian*, red. P. Kasprzyk, P. Wiśniewski, Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe KUL Lublin 2009, s. 123-137; *Podmiot urzędowy zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej w: Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*. Praca zbiorowa, red. A. Tunia, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 55-61; *Kompetencje do przyjmowania oświadczeń woli o zawarciu małżeństwa jako materia właściwa do układowego uregulowania między państwem i związkami wyznaniowymi. Głos w dyskusji*, w: *Układowe metody regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (art. 25 ust. 4-5 Konstytucji RP)*, red. P. Stanisławski, M. Ordon, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 439-442. Ponadto osobny podrozdział Autorka poświęciła *sytuacji prawnej małżeństw zawieranych wyłącznie na terenie prawa wewnętrznego związków wyznaniowych*. Interesuje się tutaj zwłaszcza zakresem i charakterem recepcji w tej materii i słusznie zauważa brak przejrzystości przepisów w tym przedmiocie. Wreszcie w bloku X rozdziału IV zajęto się zagadnieniem kultu publicznego i aktywności związków wyznaniowych w przestrzeni publicznej. Ukoronowaniem badań Autorki z zakresu recepcji w obszarze prawa

administracyjnego jest XI podrozdział rozdziału IV poświęcony sytuacji prawnej organizacji wyznaniowych w ramach prawa polskiego (ss. 212-216).

Reasumując uwagi na temat IV rozdziału należy uznać, że został on dobrze pomyślany, rozplanowany i opracowany w aspekcie potwierdzenia celu czyli tezy pracy. Niewątpliwie może stanowić pomoc w stosowaniu prawa recypowanego na teren polskiego prawa administracyjnego.

W V rozdziale (ss. 223-249) Autorka odnosi się do uregulowań w prawie karnym materialnym i częściowo procesowym i kwestii recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych. Szczególnie skoncentrowała się nad pojęciami zaczerpniętymi z prawa wewnętrznego związków wyznaniowych, a szczególnie Kościoła katolickiego, przejętymi w drodze recepcji przez państwowy porządek prawny w zakresie prawa karnego. Gdy chodzi o prawo karne materialne rozważania Autorki koncentrują się wokół pojęć użytych w art. 195 § 1 k. k. jak: „akt religijny”, „obrzęd religijny” czy „pogrzeb” (s. 224). Autorka podważa pogląd przyjęty w literaturze, że „akt religijny” i „obrzęd kościelny” są tożsame i dowodzi, że „obrzęd” jest formą węższą, określoną przez rytuał lub ceremoniał (ss. 226-228). Dokonując wyjaśnienia tych nieścisłości Autorka twierdzi, że mamy tu do czynienia nie ze zwykłą recepcją terminologiczną, ale mającą moc normatywną. Tutaj bowiem wyraźnie się odsyła organ orzekający do prawa wewnętrznego związków wyznaniowych (s. 230). W ramach tegoż rozdziału omówiono też zagadnienie recepcji prawa wewnętrznego w odniesieniu do „pogrzebu” i „obrzędów pogrzebowych”(art. 195§2 k.k.). Podobnie, jak w poprzednich rozdziałach i tutaj wywód jest poprawny, oparty na dobrej literaturze i prowadzi do wniosku, że mamy do czynienia z recepcją normatywną, a nie tylko terminologiczną. Wreszcie na ss. 237-249 Autorka wyjaśnia kwestie recepcji do polskiego porządku prawnego w zakresie formalnego prawa karnego chroniącego „tajemnicę spowiedzi”. Dojrzałość badawcza Autorki jest widoczna w całym rozumowaniu, gdyż nie ogranicza się ona do wąskiego zakresu chronionego tajemnicą, tj. tego, co się ujawniło podczas samego aktu spowiedzi, ale także obejmuje to wszystko, co zostało powiedziane „przy okazji spowiedzi”(por. s. 237-241). W tym kontekście wyjaśniono też obszernie samo pojęcie „duchowny” rozumiane dość wąsko w prawie wewnętrznym Kościoła katolickiego, i szeroko w porządku prawa polskiego (ss. 246-247).

Podsumowując treści zawarte w tym rozdziale należy uznać znanstwo Autorki, że potrafiła te zagadnienia mocno dyskutowane w literaturze, przejrzeć i uporządkować i wyciągnąć właściwe wnioski w aspekcie tezy pracy.

Z kolei w ramach rozdziału VI (ss. 251-278) podjęto tematykę recepcji norm prawa wewnętrznego do polskiego systemu prawnego w dziedzinie prawa podatkowego. Chodzi tu o podatki dochodowe duchownych obliczane i płacone

w formie zryczałtowanej oraz przez określone podmioty i o podatki od osób duchownych z przychodów osiąganych w działalności duszpasterskiej takiej jak misje, rekolekcje i inne posługi. Autorka wykazuje niestosowność czy nieudolność ustawodawcy polskiego, który korzystając z pojęć prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego zastosował je odpowiednio do innych związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej. Autorka krytycznie oceniła tego rodzaju ekstrapolację uznając ją za „niedopuszczalną” (s. 277).

Z punktu widzenia tezy pracy cenne wywody zawarto także w VII rozdziale dotyczącym recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obszarze prawa cywilnego (ss. 279-305). Okazuje się, że w tym przedmiocie mamy do czynienia z trzema zagadnieniami.

Pierwsze z nich to kwestia nabywania osobowości prawnej przez wyznaniowe jednostki organizacyjne w porządku polskiego prawa cywilnego. Autorka po omówieniu trybów nabywania osobowości w świetle ustawy regulującej stosunek państwa do Kościoła katolickiego i ustawy o gwarancjach sumienia i wyznania poczyniła wiele krytycznych uwag w odniesieniu do sposobu interpretacji tychże przepisów w doktrynie i słusznie podsumowała w zdaniu: „Recepcję polegającą na automatycznej skuteczności w państwowym porządku prawnym kościelnych aktów prawnych erygujących wyznaniowe osoby prawne na podstawie przepisów prawa kanonicznego należy uznać za niedopuszczalną w demokratycznym państwie prawnym. Rozwiązanie tego rodzaju nie ma żadnych korzyści – ani dla Kościoła, ani tym bardziej dla osób trzecich uczestniczących w obrocie cywilnoprawnym” (s. 287). Ponadto uważa, że szczególnie „nie do przyjęcia jest sytuacja, gdy kościelna jednostka organizacyjna uzyskuje osobowość prawa cywilnego, zanim jeszcze informacja o tym fakcie dotrze do organu administracji państwowej” (s. 288). Trudno tym uwagom odmówić słuszności chociaż chciałoby się zapytać, czy rzeczywiście faktycznie te rozwiązania nie lepiej gwarantują zasadę wolności religijnej aniżeli ustawy procesowane często doraźnie i w pośpiechu uchwalane w polskim porządku prawnym?

Drugim zagadnieniem omówionym w tym rozdziale jest problem stosowania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych o uregulowanej sytuacji prawnej w obrocie cywilnoprawnym. Także tu interpretując orzecznictwo Sądu Najwyższego, Autorka formułuje wnioski krytyczne (ss. 288-293). Słusznie zauważa, że te orzeczenia stają się w pewien sposób wzorcowe dla orzeczeń sądów powszechnych, co jest niedopuszczalne w naszym systemie prawnym. Prawo polskie bowiem nie należy do systemu prawnego *common law*. Uważa, że „praktyka taka nie powinna mieć miejsca”. Stosowane w „judykaturze zabiegi polegające na uznawaniu za obowiązujące określonych przepisów prawa wewnętrznego związków wyznaniowych pozbawione jest podstaw prawnych, a działalność Sądu Najwyższego w tej dziedzinie jest wysoce niewłaściwa”. W podsumowaniu nie bez słuszności

stwierdza, że „mamy do czynienia (...) z faktyczną recepcją tych instytucji”, ale nie jest to recepcja prawa, gdyż sądy – formalnie – prawa w Polsce nie stanowią”. Zatem stwierdza, że jest to „recepcja dokonana na poziomie stosowania prawa, będąca wynikiem i skutkiem jego nieprawidłowej interpretacji” (s. 298).

W podobnym stylu omawia Autorka trzecie zagadnienie tego rozdziału poświęcone oświadczeniu woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu (podrozdział, ss. 298-305). Problematyka małżeństwa tzw. konkordatowego, jak już była mowa, została szczegółowo analizowana na innych miejscach przez p. Doktor. Tutaj Autorka swój wywód na temat oświadczeniu woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu konkluduje stwierdzeniem, że w tym przypadku mamy do czynienia z recepcją normatywną, a nie tylko terminologiczną, rzeczywistą a nie pozorną. Rozdział, jak wszystkie inne kończy się treściwym podsumowaniem (ss. 303-305). Z punktu widzenia recenzenta i stwierdzam wysoką przydatność tego rodzaju wywodu dla praktyków.

Treść rozdziału VIII dotyczy recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obszarze prawa pracy. Autorka omawia tu dwa zakresy, w których występują jakieś formy recepcji. Chodzi o dni ustawowo wolne od pracy i o przepisy dotyczące zatrudniania nauczycieli religii w publicznych przedszkolach i szkołach. W toku swych rozważań Autorka szczegółowo analizuje problemy związane z interpretacją przyjętych rozwiązań i ewentualnych drobnych nieporozumień w kwestii dni wolnych od pracy (ss. 310-312). Jest to wywód bardzo szczegółowy i dotyczy wszystkich dni uznanych za wolne od pracy w polskim porządku prawnym. Dla przykładu np. celem wyjaśnienia trudności oceny danej recepcji Autorka na s. 313 pisze: „W przypadku dwóch spośród wymienionych powyżej świąt: Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny oraz Wszystkich Świętych niewątpliwie mamy do czynienia z recepcją terminologiczną”, ale dalej zauważa, że „Recepcja terminologiczna prawa wewnętrznego związku wyznaniowego w odniesieniu do dni ustawowo wolnych od pracy nie przybrała w prawie polskim charakteru dosłownego. Mamy tutaj raczej do czynienia z recepcją fragmentaryczną, ułomną (...). Można się zastanawiać, czy w odniesieniu do przepisów regulujących katalog świąt ustawowo wolnych od pracy – oprócz recepcji terminologicznej – nie mamy do czynienia z elementami recepcji normatywnej”. Jest to pogląd słuszny, że w przypadku niektórych świąt nie chodzi jedynie o recepcje terminologiczną.

Natomiast w kwestii kwalifikacji zawodowych nauczycieli religii za interesujące należy uznać uwagi w odniesieniu do wymagań stawianych przez związki wyznaniowe i prawo państwowe nauczycielom religii. Autorka krytycznie odnosi się do celowości szerokich i licznych porozumień Ministra Edukacji Narodowej z poszczególnymi związkami wyznaniowymi i radzi

ograniczyć je do porozumień w sprawie wykazu szkół i kierunków, których ukończenie uprawnia do posiadania przez nauczycieli religii specjalizacji do prowadzenia lekcji religii określonego wyznania (ss. 328-229). Na szczególne podkreślenie zasługują także uwagi dotyczące misji kanonicznej dla nauczycieli religii ewentualnych skutków cofnięcia takiej misji. Przytacza możliwe rozwiązania znane z literatury jak: wprowadzenie wzorców stosowanych w niektórych landach niemieckich, polegających na obowiązku posiadania przez nauczyciela religii kwalifikacji do nauczania innego przedmiotu, co nie stwarzałoby konieczności rozwiązaniem z nim stosunku pracy. Mógłby on pracować nadal w tej samej szkole nauczając innego przedmiotu. Może też być inne rozwiązanie, aby przyjąć zasadę, „że misja kanoniczna nie wskazywałaby konkretnej szkoły (...), lecz stanowiłaby jedynie poświadczenie kwalifikacji moralnych i zawodowych nauczyciela. Autorka stawia te kwestie jako postulat *de lege ferenda* (s. 336).

Reasumując wywody VIII rozdziału podkreślić należy, że jest on także napisany w stylu dobrej analizy prawnej prawa wewnętrznego związków wyznaniowych i prawa polskiego.

W *Zakończeniu* Autorka podsumowuje wyniki swych badań. Wracając do tezy pracy, gdzie postawiła sobie za cel udowodnienie, że „prawo wewnętrzne związków wyznaniowych – co do zasady – nie wywołuje żadnych skutków w sferze spraw państwowych, prawo państwowe zaś – w obszarze spraw kościelnych”, ale prawo własne związków wyznaniowych może uzyskać moc w państwowym porządku prawnym na podstawie prawodawczej decyzji odpowiednich organów państwowych lub recepcji faktycznej czyli „fikcji” recepcji prawa, Ma ona swe podłoże w nietrafnym orzecznictwie Sądu Najwyższego lub w nieprawidłowej pragmatyce administracyjnej. Dla przykładu tak się dzieje w sprawie podstawy programowej nauczania religii, reprezentacji organów kościelnych osób prawnych w obrocie cywilnoprawnym czy kwalifikacji zawodowych do nauczania religii (s. 343). W *Zakończeniu* dokonała ponadto wyodrębnienia siedemnastu przypadków recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych do państwowego porządku prawnego o charakterze normatywnym oraz sześć przypadków recepcji terminologicznej. Wreszcie podsumowała, iż aczkolwiek tezą pracy było twierdzenie, że recepcja prawa wewnętrznego jest – co do zasady – zjawiskiem niekorzystnym, to jednak elementem tej tezy jest twierdzenie, że w *wyjątkowych* sytuacjach rozwiązania prawodawcy kościelnego mogą stanowić skuteczniejszą ochronę praw i wolności mających swoje odniesienie do wolności religijnej (zob. s. 344). *Zakończenie* zatem w tym sensie podsumowuje badania, że rzeczowo ukazuje czytelnikowi jak jest szeroki zakres recepcji i że podjęcie tego tematu oraz jego rozwiązanie tej ciekawej i praktycznej tematyki ma sens praktyczny i teoretyczny.

W ocenie recenzenta może wywody w całej pracy ubogaciłoby jeszcze bardziej szersze rozważenie tzw. *odesłań prawnych*. Jest na ten temat literatura jak dla p[przykładu: L. Leszczyński, *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 1986; tenże, *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Wyd. UMCS, Lublin 2000; tenże, *Optymalizacyjny model tworzenia odesłań pozaprawnych w praktyce sądowej*, RPEiS 2/2000; R. Piszko, *Odestania, klauzule generalne, luzy decyzyjne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” Rok III, zeszyt 1-2 – 2001). Ze strony recenzenta jest to jedynie sugestia do ocenianej bardzo wysoko pracy, gdyż ta bardzo cenna monografia jest też napisana pięknym, czytelnym i poprawnym językiem prawniczym.

II. Pozostała aktywność naukowa

1. Autorstwo lub współautorstwo opracowań zbiorowych

Poza pracą przedstawioną do habilitacji, Autorka przedstawiła do oceny publikacje z kilku dziedzin badawczych: z zakresu prawa wyznaniowego, administracyjnego, turystycznego i prawa wykroczeń. W sumie po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych opublikowała 60 publikacji naukowych (w tym monografie autorskie i z udziałem innych autorów lub takie, gdzie Autorka była redaktorką).

1° Chronologicznie pierwszą pozycją opracowaną w 70% przez Autorkę jest rozprawa zatytułowana *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego* (współautor A. Mezglewski), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, ss. 227. Niewątpliwą wartością tej dysertacji jest ciągła aktualność tematu i duża wartość merytoryczna. Praca stanowi usystematyzowany i logiczny wykład na temat określony w tytule. Wykładnia poszczególnych zagadnień zasługuje na pozytywną ocenę. Nie ograniczono się w niej jedynie do prezentacji przepisów dotyczących wyznaniowej formy zawarcia małżeństwa w prawie polskim, ale dokonano jego oceny wielokrotnie przedstawiając swoje własne stanowisko i postulaty *de lege ferenda*.

2° Z kolei warta podkreślenia jest obszerna i wartościowa praca wydana pod redakcją Autorki zatytułowana *Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, ss. 246. W tejże pracy zamieściła własne publikacje: *Wprowadzenie* oraz artykuł *Podmiot urzędowy zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej*.

3°. Z zakresu prawa wykroczeń jest współredaktorką pracy *Współdziałanie organów bezpieczeństwa i porządku publicznego w zakresie wykrywania wykroczeń i ścigania ich sprawców*, red. I. Nowicka, A. Sadło-Nowak, A. Tunia, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, ss. 347, (wielkość udziału w prawie autorskim 33, 3%). Jej artykuł został zatytułowany *Współdziałanie*

Policji oraz straży gminnej w zakresie przeciwdziałania i ścigania wykroczeń popełnianych w działalności turystycznej.

4° Poważną publikacją we współautorstwie z A. Mezglewskim (po 50%) jest opracowanie *Standardy bezstronności światopoglądowej władz publicznych*, red. A. Mezglewski, A. Tunia, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, ss. 267. Tu jeszcze przed publikacją swej pracy habilitacyjnej zajęła się zjawiskiem recepcji prawa wewnętrznego do polskiego porządku prawnego. Zob. np. artykuł *Zjawisko recepcji prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*.

5° Owocem zainteresowań Autorki wykładanego przedmiotu z prawa turystycznego jest szersze opracowanie zatytułowane *Prawne aspekty turystyki pielgrzymkowej*, red. A. Tunia, Wydawnictwo KUL, Lublin 2014, ss. 303. W pracy tej warty zauważenia jest jej artykuł *Pielgrzymka jako forma wyznaniowa i turystyczna*.

Ponadto Pani Doktor opublikowała 18 artykułów w pracach zbiorowych, 11 artykułów w czasopismach i 1 recenzję, 13 sprawozdań, 11 haseł (wszystkie w wydawnictwach recenzowanych, a wiele z nich, jak podaje Autorka w *Autoreferacie*, doczekało się publikowanych recenzji). Nie ulega zatem wątpliwości, iż dorobek jest obszerny i znaczący.

2. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Aktywność Pani Doktor w tym zakresie należy uznać za znaczną. Od roku 2008 do chwili oceny wygłosiła 22 referatów na sympozjach organizowanych na takich uczelniach jak: 1. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego w Brzegu, 7 maja 2008 r.; 2. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 9-10 maja 2008 r.; 3. Wydział Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL w Tomaszowie Lubelskim, 13-15 maja 2008 r.; 4. Wydział Prawa Uniwersytetu A. Puszkina w Brześciu, 15-17 kwietnia 2009 r.; 5. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz Akademię Leona Koźmińskiego w Warszawie, 12-14 maja 2009 r.; 6. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego 19-21 maja 2009 r.; 7. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 21-22 kwietnia 2010 r.; 8. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz Wyższą Szkołę Administracji i Biznesu im. E. Kwiatkowskiego w Gdyni, 13-14 maja 2010 r.; 9. Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Gospodarce KUL w Stalowej Woli oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego 26-27 maja 2010 r.; 10. Wydział Prawa i Administracji i Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego 18-19 maja 2011 r.; 11. Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego 7-9 marca 2012 r.; 12. Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytetu Opolskiego 17 kwietnia 2012 r.; 12. Zakład Prawa Kościelnego i Wyznaniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, 17-20 maja 2012 r.; 13. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz Stowarzyszenie Prawo na Drodze, 9 kwietnia 2013 r.; 14. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, 23-26 kwietnia 2013 r.; 15. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 15-16 maja 2013 r.; 16. Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, 22-24 września 2013 r.; 17. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz Wydział Prawa, Administracji. Dokładny wykaz został zamieszczony w zał. 6 dokumentacji przedstawionej przez Panią Doktor. Prace swoje i wygłoszone konferencje publikowała w renomowanych wydawnictwach jak: Wydawnictwo C.H. Beck, Wydawnictwo Adam Marszałek, Wydawnictwo KUL, Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe KUL, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Wydawnictwo Brzeskiego Uniwersytetu Państwowego im. Aleksandra Puszkina, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowości i Finansów w Bielsku-Białej (obecnie: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Finansów i Prawa w Bielsku-Białej), oraz w takich czasopismach prawniczych, jak: „Studia z Prawa Wyznaniowego”, „Przegląd Prawa Wyznaniowego”, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne”, „Roczniki Nauk Prawnych”, „Studia Prawnicze KUL”, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”.

Pani dr Tunia jest członkiem zwyczajnym Polskiego Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, Stowarzyszenia Kanonistów Polskich i Stowarzyszenia Prawo na Drodze.

3. Udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji

Pani A. Tunia brała udział w 30 w komitetach organizacyjnych konferencji i 23 miała w tego rodzaju konferencjach niech wystąpienia naukowe w różnych ośrodkach naukowych: UKSW, KUL, Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, czy UO. Zatem na tym polu Jej aktywność należy uznać za znaczącą.

4. Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

W latach 2004 – 2006 r. była stypendystką w Katedrze Prawa Wyznaniowego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL; od 2007 do 2008 r. pracowała jako asystent w Katedrze Prawa Międzynarodowego na Wydziale Zamiejscowym Prawa i Nauk o Gospodarce KUL w Stalowej Woli (umowa o pracę), od 1 X 2010 r. jako adiunkt – najpierw w Katedrze Prawa Wykroczeń i Postępowañ Dyscyplinarnych na Wydziale

Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, a następnie (po przemianowaniu katedry) – w Katedrze Prawa Technologii Informacyjnych i Komunikacyjnych KUL w Lublinie; od 1 X 2005 r. do 30 IX 2013 r. jako wykładowca w Wyższej Szkole Społeczno- Przyrodniczej im. W. Pola w Lublinie (umowa cywilnoprawna); od 2010 r. do 2014 r. jako wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu (wolontariat). Dotychczas wypromowała 34 magistrów i zapowiada wypromowanie 13 licencjatów i kolejnych 6 magistrów.

5. Opieka naukowa nad studentami w toku specjalizacji

Od 2004 r. prowadzi wykłady, ćwiczenia, proseminaria, seminaria licencjackie i magisterskie z następujących przedmiotów kierunkowych: prawo wyznaniowe, prawo wykroczeń, prawo turystyczne, prawo administracyjne, podstawy prawa, prawoznawstwo oraz z przedmiotów fakultatywnych: postępowanie w sprawach o wykroczenia, prawo konkordatowe, zawarcie i ustanie małżeństwa w prawie polskim i kanonicznym. Zajęcia te prowadziła na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych na kierunkach: prawo, administracja, socjologia (KUL, WSD Sandomierz) oraz turystyka i rekreacja (Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza w Lublinie). Od 2013 r. prowadzi szkolenia w zakresie stosowania prawa i postępowania w sprawach o wykroczenia przez organy bezpieczeństwa i porządku publicznego. Tematyka tych szkoleń jest różnorodna. Następnie publikuje dokumentacje tych szkoleń w formie sprawozdań.

6. Wykonanie ekspertyz

Pani dr. A. Tunia na zamówienie Departamentu Wyznań oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji przy współudziale wielu autorów wykonała: *Ekspertyzę w sprawie rejestracji wspólnot religijnych względnie innej formy wprowadzania tych podmiotów do obrotu prawnego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej poza Polską (wykonana przez ekspertów powołanych przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego)*. Jest to obszerna analiza rozwiązań w tym przedmiocie w poszczególnych krajach członkowskich UE jak: Austria, Bułgaria, Czechy, Estonia, Francja, Grecja, Hiszpania, Łotwa, Niemcy, Rumunia, Szwecja, Węgry, Włochy. Dotyczy wprowadzenia różnych wspólnot religijnych w wymienionych krajach do obrotu prawnego. Ekspertyza jest szeroka i liczy 74 strony druku. Została opublikowana w „Przeglądzie Prawa Wyznaniowego” z 2014, t. 6, s. 203-277.

Wnioski ogólne

1. Ustosunkowując się do treści zawartej w rozprawie habilitacyjnej, można sformułować wniosek natury ogólnej: dzieło jako całość jest opracowaniem kompletnym czyli monograficznym o dużej wartości merytorycznej. Rozważania zostały oparte o szeroką bazę źródłową różnej proveniencji, w tym prawo międzynarodowe, polskie i własne związków

wyznaniowych i orzecznictwo (ss. 347-363) oraz o obszerną i dobrze wykorzystaną literaturę (ss. 364-394). Praca tylko w małej części nosi charakter historyczny, wprowadzający w problematykę recepcji wzajemnej różnych porządków prawnych tak szeroko stosowanej w społecznościach ludzkich różnych kultur i wyznań. W swej istotnej treści jest to studium typowo prawnicze. Dokonane w pracy analizy stanowią niewątpliwie przykład umiejętności wnikliwej analizy prawnej przy jednoczesnym zachowaniu prostego, czytelnego języka. Godne jest też specjalnego podkreślenia, iż Pani dr Anna Tunia zachowuje daleko posunięte poczucie krytycyzmu w stosunku do różnorodnych opinii zawartych w doktrynie i wyraźnie stoi na gruncie właściwie rozumianej apolityczności. Wykazuje swą głęboką wiedzę w wielu przytoczonych dziedzinach prawa, ale swe zdanie wypowiada delikatnie choć zdecydowanie. Swobodnie porusza się po owym „tyglu” lub „mozaice” różnych regulacji w różnych epokach i ustrojach politycznych. Z nich wybiera jej zdaniem dobre rozwiązania w odniesieniu do charakteru i waloru recepcji, jej prawidłowości działalności legislacyjnej organów stanowiących prawo polskie. Każde swoje twierdzenie podbudowuje i rozwija w szerokich i precyzyjnych przypisach. Od strony formalnej i warsztatowej pracę też można uznać za wzorcową.

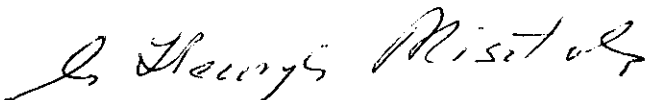
2. Oceniając inne publikacje, tj. prace monograficzne i cały dorobek od strony formalnej należy zauważyć, że Pani dr Anna Tunia w swych badaniach jest nie tylko skrupulatną dokumentalistką, ale każde swe twierdzenia podbudowuje i rozwija w szerokich i precyzyjnych przypisach. Swe uwagi, często krytyczne, zamieszcza w treści pracy jak i przypisach. Na wielu miejscach wyraża swoje zdanie, które szeroko i wieloaspektowo uzasadnia. Jedną z mocniejszych stron recenzowanego dorobku jest doskonały język pod względem poprawności prawniczej jak i formy.

3. Zdecydowanie pozytywnie należy ocenić też całą aktywność naukową społeczną, wychowawczą w odniesieniu do kadry naukowej, uczestnictwa w różnego rodzaju konferencjach naukowych, działalności edukacyjnej. Mimo, że nie bierze udziału w konferencjach poza granicami Polski, to posiada doświadczenie w prowadzeniu konferencji i sprawozdawczości oraz szerokie kontakty naukowe.

Konkluzja

Osiągnięcia naukowe dr Anny Tunia, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, a przede wszystkim rozprawa habilitacyjna *Recepcja prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w prawie polskim*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015, ss. 397 oraz inne druki zwarte autorskie, udział w publikacjach współautorskich, a także działalność organizacyjna, udział w kształceniu kadry naukowej, istotna aktywność naukowa i zaangażowanie w organizację różnego rodzaju konferencji naukowych o zasięgu ogólnopolskim lub międzynarodowym, należy uznać za wkład znaczny w rozwój prawa

wyznaniowego, cywilnego, rodzinnego i kanonicznego. Zatem uważam, że warunki, o których mowa w art. 16 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) zostały w pełni spełnione przez dr Annę Tunia a jej dorobek jest w zupełności zasługujący na nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Ks. prof. dr hab. Henryk Misztal KUL

Lublin, 5 sierpnia 2015